

Lietuvos Respublikos Seimo teisės ir teisėtvarkos komitetui
Gedimino pr. 53, 01109 Vilnius
teiseskt@lrs.lt
Siunčiama tik el. paštu

Nr. LŽTC-2022-06-23/01

DĖL CIVILINĖS SAJUNGOS ĮSTATYMO PROJEKTO NR. XIVP-1694

2022-06-23

Vilnius

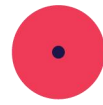
Lietuvos žmogaus teisių centras (toliau – Centras), kartu su Žmogaus teisių organizacijų koalicija ir advokatų kontoromis „Ellex Valiūnas ir partneriai“, „Walless“, „Glimstedt Vilnius“ ir „WINT“, susipažinę su Lietuvos Respublikos civilinės sąjungos įstatymo (toliau – CSĮ) projektu Nr. XIVP-1694, teikia pastabas ir pasiūlymus šiam projektui ir lydintiesiems teisės aktams.

Pozityviai vertiname Seimo narių pastangas teisiškai sureguliuoti nesusituokusių asmenų santykius, jų tarpusavio teises ir pareigas. Vis dėlto dabartinis CSĮ projektas neatliepia realių tos pačios ir skirtingų lyčių šeimų poreikių, neatitinka geriausių vaiko interesų užtikrinimo principo, todėl svarstymo stadijoje turi būti tobulinamas, kad atitiktų žmogaus teisių apsaugos principus bei tarptautinius standartus.

1. Dėl partnerystės sampratos apibrėžimo

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – Konstitucinis Teismas) 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarime (toliau – Nutarimas) buvo konstatuota, kad konstitucinė šeimos samprata negali būti kildinama tik iš santuokos instituto, įtvirtinto Konstitucijos 38 straipsnio 3 dalyje; santuoka yra vienas iš šeimos konstitucinio instituto pagrindų šeimos santykiams kurti, tačiau tai nereiškia, kad pagal Konstituciją, inter alia jos 38 straipsnio 1 dalį, nėra saugomos ir ginamos kitokios nei santuokos pagrindu sudarytos šeimos; konstitucinė šeimos samprata grindžiama šeimos narių tarpusavio atsakomybe, supratimu, emociniu prieraišumu, pagalba ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas, t. y. santykių turiniu, o šių santykių išraiškos forma konstitucinei šeimos sampratai esminės reikšmės neturi.

Konstitucinio Teismo nutarime, be kita ko, konstatuota, kad iš Konstitucijos 38 straipsnio 1 dalies kylanti valstybės pareiga įstatymais ir kitais teisės aktais nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų šeimos, kaip konstitucinės vertybės, apsaugą, suponuoją valstybės pareigą ne tik nustatyti teisinį reguliavimą, kuriuo inter alia būtų sudarytos prielaidos šeimai tinkamai funkcionuoti, būtų stiprinami šeimos santykiai, ginamos šeimos narių teisės ir teisėti interesai, bet ir įstatymais ir kitais teisės aktais taip sureguliuoti šeimos santykius, kad nebūtų sudaroma prielaidų diskriminuoti šeimos santykių dalyvių (kaip antai santuokos neįregistravusių bendrai

gyvenančių vyro ir moters, jų vaikų (įvaikių), vieno iš tėvų, auginančio vaiką (įvaikį), ir kt.). (žr. *Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d. nutarimas*).

Taigi, Konstitucinis Teismas Nutarime pabrėžia, jog turėtų būti saugomos ir ginamos visos šeimos, atitinkančios konstitucinę šeimos sampratą, pagrįstą nuolatinio ar ilgalaikio pobūdžio šeimos narių santykių turiniu, t. y. grindžiamą šeimos narių tarpusavio atsakomybe, supratimu, emociniu prieraišumu, pagalba ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas. Vadinasi, toks Konstitucinio Teismo atskleistas šeimos teisinių santykių turinys neapsiriboja šeimomis, kylančiomis vien tik iš santuokos teisinio instituto, bet turi būti taikomas ir iš kitokio teisinio pagrindo kylančioms šeimoms.

Atkreipiame dėmesį, jog dabartiniame CSĮ projekte civilinė sąjunga apibrėžiama labai siaurai ir formaliai, t. y. pagal CSĮ projekto 3 straipsnį civilinė sąjunga apibrėžiama taip:

„Civilinė sąjunga yra dviejų asmenų (partnerių) savanoriškas susitarimas, įregistruotas teisės aktų nustatyta tvarka, kuriuo jie siekia sukurti ir (ar) plėtoti, apsaugoti tarpusavio asmeninius santykius.“

Atsižvelgiant į aukščiau pacituotą Konstitucinio Teismo jurisprudenciją bei tai, jog nesusituokusios poros gyvena *de facto* šeiminiuose santykiuose, grindžiamuose tarpusavio atsakomybe, emociniu prieraišumu, dabar siūlomas apibrėžimas yra per siauras, formalus ir neatspindi tiek tos pačios, tiek skirtingos lyties porų, kuriančių šeiminius santykius, santykių turinio ir šeiminio santykių teisinio statuso. Tokia teisinė situacija kelia pagrįstų teisinių neaiškumų, kaip iš tiesų būtų traktuojami civilinę sąjungą sudariusių asmenų teisiniai santykiai, t. y. ar civilinę sąjungą sudarę asmenys būtų laikomi šeima, kaip ji apibrėžiama Konstitucinio Teismo Nutarime, ir (ar) tokiai šeimai (šeimos nariams) būtų taikomos teisės aktuose šiuo metu šeimai ir šeimos nariams nustatytos teisės ir garantijos.

Todėl, remdamiesi išdėstytais argumentais, siūlome šiuo metu CSĮ projekte įtvirtintą „civilinės sąjungos“ sampratą keisti, sąvoką formuluojant tokiu būdu, iš kurio būtų aiškus civilinę sąjungą sudarančių asmenų šeiminis konstitucinis statusas.

CSĮ projekte „civilinę sąjungą“ siūlome apibrėžti žemiau nurodytu būdu:

„3 straipsnis. Civilinės sąjungos samprata

Civilinė sąjunga yra dviejų asmenų savanoriškas susitarimas, įregistruotas teisės aktų nustatyta tvarka, su tikslu sukurti ar (ir) plėtoti, apsaugoti civilinę sąjungą sudariusių asmenų santykius, grindžiamus pastoviais emocinio prieraišumu, tarpusavio supratimu, atsakomybės, pagalbos, pagarbos ir (ar) panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas.“

2. Dėl civilinę sąjungą sudariusių asmenų pavardžių

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 2.20 straipsnio 1 d. įtvirtinta, jog kiekvienas fizinis asmuo turi teisę į vardą, o ši teisė apima taip pat teisę į pavardę. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu patvirtintų „Asmens vardo ir pavardės keitimo taisyklių“ 9 punkte nustatyta, jog asmuo turi teisę pakeisti savo pavardę, jeigu, be kita ko, i) po santuokos įregistravimo vietoj turimos pavardės nori įgyti bendrą su sutuoktiniu pavardę arba sutuoktinio

dvinarės (daugianarės) pavardės dalį; ii) po santuokos įregistravimo prie turimos pavardės nori prijungti sutuoktinio pavardę arba sutuoktinio dvinarės (daugianarės) pavardės dalį.

Pažymėtina, jog Lietuvos teismų praktikoje yra išaiškinta, jog teisė į vardą (įskaitant, pavardę) yra asmeninė neturtinė teisė, kuri neatskiriamai siejama su asmeniu ir jo orumu. Šios teisės pažeidimas gali sukelti neturtinę žalą – asmens dvasinius išgyvenimus ir nepatogumus.

Nepaisant to, kad, *pirma*, teisė į vardą (įskaitant, pavardę) yra svarbi asmeninė neturtinė teisė, kurios užtikrinimas yra siejamas su asmens orumo apsauga, *antra*, šeimos santykius santuokos teisiniu institutu apsaugantiems asmenims (sutuoktiniams) yra sudaryta galimybė pasirinkti bendrą su sutuoktiniu pavardę arba prie savo pavardės prijungti partnerio pavardę, dabartiniame CSĮ projekte asmenims, kuriantiems šeiminius santykius ir juos apsaugantiems civilinės sąjungos teisiniu institutu, apskritai nėra numatyta galimybė pasirinkti kito civilinę sąjungą sudarančio asmens (partnerio) pavardę kaip bendrą pavardę arba pasirinkti dvigubą pavardę, kai prie savo pavardės prijungiama kito civilinę sąjungą sudarančio asmens (partnerio) pavardė.

Atsižvelgiant į tai, siūlome CSĮ projekte įtvirtinti teisę civilinę sąjungą sudarantiems asmenims pasilikti iki civilinės sąjungos sudarymo turėtą savo pavardę, pasirinkti kito civilinę sąjungą sudariusio asmens pavardę kaip bendrą pavardę arba pasirinkti dvigubą pavardę, kai prie savo pavardės prijungiama kito civilinę sąjungą sudariusio asmens pavardė. Taip pat siūlytina CSĮ projekte įtvirtinti asmeniui teisę civilinės sąjungos pabaigos atveju pasilikti iki civilinės sąjungos sudarymo turėtą pavardę ar civilinės sąjungos galiojimo metu turėtą pavardę.

Todėl CSĮ projekte siūlome įtvirtinti naują straipsnį, reglamentuojantį civilinę sąjungą sudariusio asmens teisę į pavardę:

„7 straipsnis. Civilinę sąjungą sudariusių asmenų pavardė

1. Abu civilinę sąjungą sudarę asmenys turi teisę pasilikti iki partnerystės sudarymo turėtą savo pavardę, pasirinkti kito civilinę sąjungą sudariusio asmens pavardę kaip bendrą pavardę arba pasirinkti dvigubą pavardę, kai prie savo pavardės prijungiama kito civilinę sąjungą sudariusio asmens pavardė.

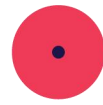
2. Nutraukus civilinę sąjungą, asmuo turi teisę pasilikti iki civilinės sąjungos sudarymo turėtą pavardę ar civilinės sąjungos galiojimo metu turėtą pavardę.“

3. Dėl vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos

Dabartiniame CSĮ projekte yra minimaliai reguliuojami su vaiko teisių apsauga susiję teisiniai klausimai, t. y. tam tikra siaura apimtimi šie klausimai paliečiami kalbant apie civilinės sąjungos nutraukimą ir pabaigos pagrindus, civilinės sąjungos pabaigos sukeliamas teises pasekmes.

Tačiau CSĮ projekte visiškai nereguluojami kiti svarbūs teisiniai aspektai, susiję, pvz., su vaiko kilmės nustatymu, vaiko tėvystės nustatymu.

Atitinkamai CSĮ projekte siūlome sureguliuoti gimusio vaiko kilmės iš tėvo pusės nustatymo, tėvystės pripažinimo ir nuginčijimo klausimus, kurie iš esmės galėtų būtų grindžiami analogiškais principais, nustatytais CK ir taikomas susituokusių tėvų vaikų tėvystei.

Į CSĮ projektą siūlytume perkelti arba *mutatis mutandis* pagrindu taikyti šiuo metu CK įtvirtintas CK 3.140, 3.141, 3.143, 3.146, 3.147, 3.150 ir 3.155 straipsnių nuostatas, reglamentuojančias tėvystės nustatymą, tėvystės nuginčijimą, su tėvų valdžia susijusius klausimus. Toks reguliavimas padėtų ne tik užtikrinti didesnę vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą, bet, be kita ko, apsaugoti trečiųjų asmenų teisėtus interesus ir lūkesčius, įvertinus iš tėvystės kylančių teisių ir pareigų pobūdį bei svarbą.

Akcentuotina, kad CSĮ projekte nustatytas reguliavimas turėtų apsaugoti ne tik vaikų teises civilinę sąjungą sudariusių skirtingos lyties asmenų šeimose, bet taip pat turėtų ginti ir apsaugoti vaikus, augančius tos pačios lyties asmenų šeimose.

Atkreipiame dėmesį, jog nepaisant to, kad tos pačios lyties poros pagal šiuo metu galiojančią teisinį reguliavimą įsivaikinti negali, vaikai jau dabar faktiškai auga tokiose šeimose tiek pasinaudojus pagalbinio apvaisinimo procedūra užsienio valstybėse, tiek auginant nepilnamečius vaikus iš ankstesnių santykių (pvz., vaiką augina vienišas / našlys tėvas ar motina). Nepaisant to, pagal šiuo metu įtvirtintą reguliavimą tėvų valdžia (pavyzdžiui, nuvežti vaiką į mokyklą ar pas gydytoją) pasinaudoti gali tik vienas iš partnerių, kurį su vaiku sieja biologinis ar globos ryšys.

Esame įsitikinę, kad tokia teisinė situacija pažeidžia Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme įtvirtintą ir Lietuvos teismų praktikoje plačiai aiškinamą geriausių vaiko interesų prioriteto principą, vaiko teises ir teisėtus vaiko interesus. Todėl, atsižvelgdami į faktinę situaciją, t. y. kad jau dabar tos pačios lyties šeimose auga vieno iš šeimos nario biologiniai vaikai, kurie teisiškai nėra visokeriopai apsaugoti, siūlome CSĮ projektu suteikti tėvų valdžią (iš tėvų valdžios kylančias teises bei pareigas) tos pačios lyties partneriui, kuris nėra laikomas biologiniu vaiko tėvu ar motina.

4. Dėl faktinės partnerystės

Dabartiniame CSĮ projekto 8 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtinta, jog civilinė sąjunga gali būti įregistruota remiantis teismo sprendimo, kuriuo nustatytas juridinę reikšmę turintis faktas, kad tarp atitinkamų asmenų egzistuoja faktiniai civilinės sąjungos santykiai, pagrindu. Pagal CSĮ projekto 8 straipsnio 2 dalį bylos dėl šio juridinę reikšmę turinčio fakto nustatymo yra nagrinėjamos Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso XXVI skyriuje nustatyta tvarka.

Sveikiname ir palaikome faktinės civilinės sąjungos instituto įtvirtinimą CSĮ projekte. Pažymėtina, jog galimybė pasinaudoti faktinės civilinės sąjungos institutu yra itin aktuali ir svarbu smurto artimoje aplinkoje atvejais, kai smurtą patiriantis asmuo ketina ištrūkti iš smurtinių santykių, tačiau neturi jokių teisių garantijų ir turtinių įsipareigojimų vienas kito atžvilgiu. Asmuo, ištrūkęs iš tokių santykių, neturi jokių teisių ir dažnu atveju negali pretenduoti į bendrai užgyventą turtą. Faktinės civilinės sąjungos institutas taip pat yra itin svarbus ir tuo atveju, jeigu šeimoje vienas iš šeimos narių (dažniausiai – moteris) visą gyvenimą prižiūri vaikus, rūpinasi buitimi, todėl neturi ir negeneruoja finansinio pajamų šaltinio. Toks asmuo, dėl vienokių ar kitokių priežasčių nutrūkus bendram šeimos gyvenimui, tampa itin socialiai ir finansiškai pažeidžiamas ir dažnu atveju negali pretenduoti į kartu su kitu šeimos nariu užgyventą turtą.

Žinome, jog Lietuvos Respublikos Seimo Teisės departamentas turėjo pastabų dėl šio instituto teisinio reglamentavimo, todėl, atsižvelgdami į aukščiau aptartas aplinkybes, siūlome ieškoti geriausio teisinio varianto ir CSĮ projekte įtvirtinti tinkamai teisiškai sureguliuotą faktinės partnerystės institutą.

5. Dėl suinteresuotų asmenų dalyvavimo svarstant Civilinės sąjungos įstatymą

Siekiant atliepti nesusituokusių tos pačios ir skirtingų lyčių porų teisinius ir moralinius poreikius, prašome į komitetų organizuojamus klausymus ir (ar) posėdžius kviesti suinteresuotų grupių atstovus.

Pagarbiai

Lietuvos žmogaus teisių centro direktorė Jūratė Juškaitė

Raštą palaiko

Žmogaus teisių organizacijų koalicija, kurią sudaro šios organizacijos:

Diversity Development Group
Lietuvos žydų (litvakų) bendruomenė
Lietuvos žmogaus teisių centras
Lygių galimybių plėtros centras
Nacionalinė LGBT* teisių asociacija LGL
Psichikos sveikatos perspektyvos
Romų visuomenės centras
Tolerantiško Jaunimo Asociacija
Žmogaus teisių stebėjimo institutas.

Advokatų kontoros:

Advokatų kontora „Ellex Valiūnas ir partneriai“, atstovaujama kontoros partnerės Miglės Petkevičienės ir asocijuotojo teisininko Marijaus Dingilevskio;

Advokatų kontora „Walless“, atstovaujama kontoros partnerio, advokato dr. Evaldo Klimo;

Advokatų kontora „Glimstedt Vilnius“, atstovaujama kontoros asocijuotosios partnerės, advokatės dr. Dovilės Murauskienės;

Advokatų kontora WINT, atstovaujama kontoros partnerio, advokato Andriaus Iškausko.